

Panhellenic Conference of Educational Sciences

Vol 8 (2018)

8ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και
Θρησκευμάτων

8^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΧΑΡΙΣΜΑΤΙΚΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ
Ιδεολογικές – Πολιτικές – Ψυχολογικές – Παιδαγωγικές
Προϋποθέσεις Εκπαίδευσης Χαρισματικών Ατόμων

Σε Συνεργασία με την Ένωση Ελλήνων Φυσικών και την
Ελληνική Μαθηματική Εταιρεία
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ DIVANICARAVEL
14-17 Ιουνίου 2018

**Διερεύνηση των απόψεων των καθηγητών της
Ειδικής αγωγής σχετικά με τη συμβολή της
εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρίες στα
Ε.Ε.Ε.Ε.Κ (Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής
Εκπαίδευσης και Κατάρτισης) στην κοινωνική
τους ένταξη.**

Μαρία Πατσιαλίδου

doi: [10.12681/edusc.3022](https://doi.org/10.12681/edusc.3022)

To cite this article:

Πατσιαλίδου Μ. (2020). Διερεύνηση των απόψεων των καθηγητών της Ειδικής αγωγής σχετικά με τη συμβολή της εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρίες στα Ε.Ε.Ε.Ε.Κ (Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης) στην κοινωνική τους ένταξη. *Panhellenic Conference of Educational Sciences*, 8, 1319–1330. <https://doi.org/10.12681/edusc.3022>

Διερεύνηση των απόψεων των καθηγητών της Ειδικής αγωγής σχετικά με
τη συμβολή της εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρίες στα Ε.Ε.Ε.Ε.Κ
(Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης)
στην κοινωνική τους ένταξη.

Μαρία Πατσιαλίδου
patsialidou@yahoo.gr

Περίληψη

Σε αυτό το πλαίσιο οι εκπαιδευτικοί που εργάζονται σε δομές της ειδικής αγωγής, καλούνται να ανταποκριθούν στο απαιτητικό έργο τους, με σκοπό την κοινωνική ένταξη των ατόμων με αναπηρία. Η παρούσα έρευνα έχει ως στόχο τη διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευτικών σχετικά με το εάν και κατά πόσο το πρόγραμμα διδασκαλίας και η συνολική λειτουργία των ΕΕΕΕΚ Παραμυθιάς και Πτολεμαΐδας, συντελούν στην κοινωνική ένταξη των μαθητών. Για τη διεξαγωγή της έρευνας επιλέξαμε ως μέθοδο την ποσοτική προσέγγιση και ως εργαλείο συλλογής των δεδομένων το ερωτηματολόγιο που δομήθηκε ειδικά για την έρευνα. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα ΕΕΕΕΚ δεν άρουν τον κοινωνικό αποκλεισμό των ατόμων με αναπηρία, αφού αποτελούν δομές ξεκομμένες από τις άλλες εκπαιδευτικές δομές, οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν δεν είναι μόνιμοι και δεν έχουν εξειδίκευση στην ειδική αγωγή κι επιπλέον είναι διαπιστωμένη η ύπαρξη διαφόρων προβλημάτων στη λειτουργία των ΕΕΕΕΚ (οικονομικά, στέγασης, κλπ.). Με την παρούσα έρευνα επιδιώκουμε να συνεισφέρουμε στην έρευνα που αφορά στο θεσμό της ειδικής αγωγής και ειδικότερα σε θέματα που αφορούν στη δομή ΕΕΕΕΚ, αναφορικά με τη λειτουργία τους. Τα αποτελέσματα της έρευνάς μας θα μπορούσαν να φανούν χρήσιμα και να αξιοποιηθούν στο συνολικό σχεδιασμό προγραμμάτων της ειδικής αγωγής, από φορείς που έχουν ως αντικείμενο την ειδική αγωγή.

Λέξεις κλειδιά: εκπαιδευτικοί ειδικής αγωγής; άτομα με αναπηρίες; Ε.Ε.Ε.Ε.Κ.; κοινωνική ένταξη

Abstract

In this context, teachers working in special education structures are called upon to respond to their demanding work for the social inclusion of people with disabilities. The purpose of this research is to investigate the views of teachers on whether and to what extent the teaching program and the overall function of the Special Vocational Education & Training Workshop (E.E.E.E.K.) of Paramythia and Ptolemaida contribute to the social inclusion of pupils. In order to conduct the survey, we chose the method of quantitative approach and as data collection tool the questionnaire which was built specifically for this research. The results prove that E.E.E.E.K. do not remove the social exclusion of people with disabilities, since they are structures disconnected from the other educational structures, the educators that teach are not permanent and do not have specialization in the special education and, moreover, the existence of various problems in the functioning of the E.E.E.E.K. is a known fact (Finance, Housing, etc.). Through our work, we seek to contribute to the research on the institution of special education and especially on issues related to the E.E.E.E.K.

structure, regarding their operation. The results of our research could be useful and exploited in the overall design of special education programs by special education providers.

Keywords: special education teachers; disabled people; E.E.E.E.K.; social inclusion

Εισαγωγή

Στη σημερινή κοινωνική πραγματικότητα, η αναπηρία δεν ορίζεται μόνο από ιατρικά κριτήρια. Κοινά αποδεκτός ορισμός της αναπηρίας δεν υπάρχει. Στην ειδική εκπαίδευση ο όρος που αποδεχόμαστε είναι άτομα με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (Ζώνιου-Σιδέρη 1996).

Ο Π.Ο.Υ. ορίζει την αναπηρία σαν το αποτέλεσμα οργανικών ή περιβαλλοντολογικών αιτιών, οι οποίες δημιουργούν ένα σύνολο εμποδίων σε σημαντικούς τομείς της ζωής, όπως η αυτοεξυπηρέτηση, η απασχόληση, η εκπαίδευση, η ψυχαγωγία και η γενικότερη κοινωνική συμμετοχή (World Health Organization, 2008). Σύμφωνα με την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (Π.Ο.Υ.), άτομα με ειδικές ανάγκες είναι εκείνα τα άτομα που εμφανίζουν σοβαρή μειονεξία λόγω φυσικής ή διανοητικής βλάβης και είναι άμεσα εξαρτημένος από την έννοια της υγείας.

Σε άλλο ορισμό επιχειρείται μια παρόμοια προσέγγιση τονίζοντας όμως πιο έντονα τις κοινωνικές διαστάσεις της έννοιας και αναφέρεται ότι άτομο με αναπηρίες είναι το άτομο, το οποίο είναι ανίκανο να συμμετέχει σε όλες τις δραστηριότητες και να απολαμβάνει όλα τα αγαθά, να ενεργεί δηλαδή ως φυσιολογικός άνθρωπος όπως τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας. Αντίθετα με τον όρο μειονεξία υπονοείται η ανικανότητα να έχει ένα άτομο έναν φυσιολογικό κοινωνικό ρόλο (Oliver, 2009, σελ. 44).

Εκπαίδευση και κοινωνική ένταξη

Τα άτομα με αναπηρία αποτελούν σημαντική κατηγορία του πληθυσμού, αλλά έρχεται αντιμέτωπη με προβλήματα κοινωνικού αποκλεισμού, στιγματισμού και αδιαφορίας ή άνισης μεταχείρισης από το κοινωνικό περίγυρο, λόγω των αρνητικών προκαταλήψεων απέναντι τους. Η αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού αποτελεί μία από τις κυριότερες προκλήσεις, που αντιμετωπίζει η Ευρωπαϊκή Ένωση και απαιτεί δραστικά μέτρα για να αρθούν τα εμπόδια για την κοινωνική τους ένταξη. (Europedia 2007).

Όταν κάνουμε χρήση του όρου «κοινωνική ένταξη» αναφερόμαστε στο θεωρούμενο εννοιολογικό περιεχόμενο του όρου «κοινωνική ενσωμάτωση», η οποία αποτελεί απόρροια των διαδικασιών της κοινωνικοποίησης, και περιλαμβάνει δραστηριότητες ξεκινώντας από την εκπαίδευση, την επαγγελματική κατάρτιση, τον επαγγελματικό προσανατολισμό, καθώς και τη λειτουργική αποκατάσταση, με σκοπό την επαγγελματική αποκατάσταση (αρχική ή επαγγελματική επανένταξη) (Ψαθάς 2009, σελ. 3).

Στην Ελλάδα, ο όρος ένταξη έχει προσλάβει την έννοια της μη διάκρισης αναπήρων και μη παιδιών στο πλαίσιο της εκπαίδευσης. Προϋπόθεση όμως για να λειτουργήσει αυτό, είναι η άρση των προκαταλήψεων, και των λανθασμένων διαχωρισμών σε σχέση με την αναπηρία λόγω της ελλιπούς ενημέρωσης, αλλά και κατάρτισης των παιδαγωγών της γενικής και της ειδικής αγωγής (Ζώνιου-Σιδέρη. Α, 2000, σελ 154).

Το εκπαιδευτικό Πρόγραμμα των ΕΕΕΕΚ

Τα Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΕΕΕΕΚ), είναι ένας σχετικά νέος εκπαιδευτικός θεσμός Σε αυτά εγγράφονται απόφοιτοι δημοτικών σχολείων γενικής ή ειδικής εκπαίδευσης, με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, που χρειάζονται ιδιαίτερη μέριμνα κατά την φοίτηση τους εξαιτίας της αναπηρίας και από το κατά πόσο πάρουν να αυτοεξυπηρετηθούν, ύστερα από πρόταση των διαγνωστικών υπηρεσιών, καλύπτοντας την υποχρεωτικότητα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Στα Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. φοιτούν μαθητές ηλικίας 14-22 ετών, απόφοιτοι τουλάχιστον ειδικού ή γενικού δημοτικού σχολείου, για 5 έως 8 χρόνια, ανάλογα με τις εξειδικεύσεις και τις εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών. Τα Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. και το προσωπικό τους υπάγονται στη Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

Το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. εντάσσεται στο πλαίσιο μιας εκπαιδευτικής πραγματικότητας, που βρίσκεται σε μια σχέση δυναμικής αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης με τις διαμορφούμενες κοινωνικοοικονομικές και πολιτιστικές εξελίξεις. Τα Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. επιδιώκουν να προσφέρουν ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον, που θα βοηθήσει τους σημερινούς μαθητές τους και αυριανούς ενεργούς πολίτες να διεκδικήσουν δυναμικά μια θέση στην όλο και πιο απαιτητική σύγχρονη αγορά εργασίας.

Για να κάνει πράξη τα παραπάνω, το εκπαιδευτικό πρόγραμμα των Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. συνεχίζει να παρέχει ακαδημαϊκές γνώσεις προσαρμοσμένες ποσοτικά και ποιοτικά στις ιδιαίτερες ανάγκες και δυνατότητες των φοιτούντων μαθητών μέσα από τα μαθήματα: Γλώσσα, Μαθηματικά, Κοινωνική και Επαγγελματική Αγωγή, Πληροφορική, Μουσική και Γυμναστική.

-Δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων στο πλαίσιο λειτουργίας των ομάδων εργασίας, δηλαδή στους τομείς της ατομικής φροντίδας, των διαπροσωπικών σχέσεων και της πλήρους συμμετοχής στη ζωή της κοινότητας. Αξίζει εδώ να σημειώσουμε ότι αξιολογες επιστημονικές Μελέτες και Έρευνες έχουν δείξει ότι κυρίαρχο κριτήριο για να πετύχει την εργασιακή του ένταξη το άτομο με αναπηρία είναι το επίπεδο των κοινωνικών του δεξιοτήτων.

-Εστιάζει στην εκμάθηση τεχνικών και επαγγελματικών δεξιοτήτων.

Οι μαθητές όλων των τάξεων, εκτός από το κύριο εργαστήριο ειδίκευσής τους, παρακολουθούν για 4 ώρες την εβδομάδα και τμήματα άλλων ειδικοτήτων, προκειμένου να αποκτήσουν και γενικότερες τεχνικές δεξιότητες, που θα τους βοηθήσουν αφενός στην αυτόνομη διαβίωσή τους και αφετέρου στην εξεύρεση εργασίας, ανεξάρτητα από την ειδικότητά τους (Λαμπροπούλου, 2004).

Οι εξειδικεύσεις των εργαστηρίων, όπως κηπουρικής, ανθοκομίας, φυτικών και ζωικών προϊόντων, χειροτεχνίας, κηροπλαστικής, μαγειρικής - ζαχαροπλαστικής, ραπτικής, αυτόνομης διαβίωσης, προεπαγγελματικών δεξιοτήτων κ.ά., μπορούν να περιέχουν και δραστηριότητες ευέλικτης ζώνης, που διευκολύνουν την κοινωνικοποίηση και την προετοιμασία για επαγγελματική αποκατάσταση των ατόμων με ειδικές ανάγκες που φοιτούν στα ΕΕΕΕΚ.

Σκοπός και στόχοι της έρευνας

Σκοπός της έρευνας ήταν η διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευτικών που εντάσσονται στο πεδίο της ειδικής αγωγής, σχετικά με την εκπαίδευση ατόμων με ειδικές ανάγκες στα ΕΕΕΕΚ. Συγκεκριμένα διερευνήθηκε εάν και κατά πόσο το πρόγραμμα διδασκαλίας και η συνολική λειτουργία των ΕΕΕΕΚ Παραμυθιάς και Πτολεμαΐδας, συνετέλεσε στην κοινωνική ένταξη των μαθητών.

Ειδικότερα η έρευνα είχε ως στόχο να διερευνήσει:

-Εάν τα διδακτικά προγράμματα του ΕΕΕΕΚ επιτυγχάνουν τους στόχους για κοινωνική ένταξη των παιδιών.

-Εάν οι στρατηγικές που εφαρμόζονται στο ΕΕΕΕΚ βοηθούν στην κοινωνική ένταξη των παιδιών.

- Τους παράγοντες που εμποδίζουν την κοινωνική ένταξη των μαθητών.

Ερευνητικά ερωτήματα

-Ποιές είναι οι απόψεις των εκπαιδευτικών των ΕΕΕΕΚ σχετικά με το αν τα διδακτικά προγράμματα του ΕΕΕΕΚ επιτυγχάνουν τους στόχους για κοινωνική ένταξη των παιδιών;

-Ποιές είναι οι απόψεις των εκπαιδευτικών των ΕΕΕΕΚ σχετικά με το αν οι στρατηγικές που εφαρμόζονται στο ΕΕΕΕΚ βοηθούν στην κοινωνική ένταξη των παιδιών;

-Ποιές είναι οι απόψεις των εκπαιδευτικών των ΕΕΕΕΚ σχετικά με τους παράγοντες που εμποδίζουν την κοινωνική ένταξη των μαθητών;

Μέθοδος έρευνας

Η έρευνα ήταν ποσοτική και εντάσσεται στην κατηγορία των επισκοπήσεων. Για την επιλογή δεν χρησιμοποιήσαμε την μέθοδο της τυχαίας δειγματοληψίας, ακολουθήσαμε τη διαδικασία της διαμόρφωσης συγκεκριμένου δείγματος («convenience sample» Peers, 1996) έχοντας ως κριτήρια την προσωπική επαφή και γνωριμία, τη διαθεσιμότητα και την εγγύτητα της ερευνήτριας. Χρησιμοποιήθηκαν τεχνικές στατιστικής ανάλυσης για να περιγράψουμε τις μεταβλητές που ερευνήθηκαν.

Ο πληθυσμός της ποσοτικής έρευνας είναι όλοι οι εκπαιδευτικοί που δίδαξαν στα συγκεκριμένα ΕΕΕΕΚ, αναπληρωτές και μόνιμοι, καθώς και το επιστημονικό και βοηθητικό προσωπικό. Το δείγμα αποτελείται από 33 εκπαιδευτικούς από 2 εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΕΕΕΕΚ). Για την επιλογή ακολουθήσαμε τη διαδικασία της διαμόρφωσης συγκεκριμένου δείγματος («convenience sample» Peers, 1996) έχοντας ως κριτήρια την προσωπική επαφή και γνωριμία, τη διαθεσιμότητα και την εγγύτητα της ερευνήτριας.

Για τη συλλογή των ερευνητικών δεδομένων επιλέξαμε το ερωτηματολόγιο (Bird και συν. 1999· Robson, 2007· Φίλιας, 1977). Για τη διαβάθμιση των απαντήσεων χρησιμοποιήθηκε η πεντάβαθμη κλίμακα Likert με τα χαρακτηριστικά «καθόλου, λίγο, αρκετά, πολύ, πάρα πολύ» (Robson, 2007). Οι άξονες διερεύνησης είναι τρεις όσοι και τα ερευνητικά ερωτήματα. Τα ερωτηματολόγια ελέγχθηκαν, αριθμήθηκαν και συγκεντρώθηκαν σε πίνακα με τη χρήση του προγράμματος EXCEL, για να είναι δυνατή η ανάλυση και η σύγκρισή τους. Στη συνέχεια έγινε στατιστική ανάλυση των δεδομένων μέσω του προγράμματος SPSS 19.

Η τελευταία ερώτηση ήταν ανοικτή. Η μέθοδος ανάλυσης δεδομένων που χρησιμοποιήθηκε ήταν η Ποιοτική Ανάλυση Περιεχομένου (Robson, 2008) και συγκεκριμένα η θεματική ανάλυση η οποία περιλαμβάνει τον εντοπισμό, την κωδικοποίηση και την κατηγοριοποίηση των βασικών θεμάτων.

Εγκυρότητα και αξιοπιστία της έρευνας

Κατά το σχεδιασμό της έρευνας, προσπαθήσαμε να μειώσουμε τυχόν προβλήματα εγκυρότητας επιλέγοντας ένα κατάλληλο χρονικό πλαίσιο και μεθοδολογία για να απαντήσουμε στις ερωτήσεις, ένα κατάλληλο ερευνητικό εργαλείο για τη συλλογή δεδομένων και τη χρήση ενός αντιπροσωπευτικού δείγματος. (Cohen & Manion, 2008, σελ. 195-196). Η εγκυρότητα του ερωτηματολογίου έγκειται στο κατά πόσο τα στοιχεία που περιλαμβάνονται στο ερωτηματολόγιο σχετίζονται με το αντικείμενο της έρευνας (Φίλιας, 1977, σελ. 79), το οποίο πιστεύουμε ότι είναι εμφανές από τη

συνάφεια των ερωτήσεων με τα ερευνητικά ερωτήματα, όπως προέκυψαν από τη μελέτη της βιβλιογραφίας και του θεωρητικού πλαισίου.

Η αξιοπιστία διασφαλίζεται με την αντιστοίχιση των δεδομένων που εισάγονται με αυτό που συμβαίνει στο περιβάλλον που ερευνούμε, δηλαδή το επιστημονικό και υποστηρικτικό προσωπικό της διδασκαλίας (Cohen & Manion, 2008, σελ. 203). Πιστεύουμε ότι το δείγμα της έρευνας είναι κατάλληλο, αφού όλο το δείγμα έχει εργαστεί στα ΕΕΕΕΚ έτσι ώστε να αποφευχθεί η πιθανότητα να υπάρξουν αναξιόπιστα αποτελέσματα.

Αποτελέσματα

ΑΞΟΝΑΣ 1. 1. Σε ποιο βαθμό τα διδακτικά προγράμματα και τα εργαστήρια του ΕΕΕΕΚ επιτυγχάνουν την κοινωνική ένταξη των παιδιών

Από τις μέσες τιμές παρατηρούμε ότι υπάρχει διαφορά στη μέση τιμή της κατηγορίας αυτόνομη διαβίωση από τις υπόλοιπες κατηγορίες. Η μεγαλύτερη μέση τιμή (μ.τ. 4,55 και τ.α. 0,62) εμφανίζεται στην κατηγορία αυτόνομη διαβίωση η οποία έχει εμφανώς μεγαλύτερη τιμή από τις υπόλοιπες με διαφορά πάνω από μία μονάδα από τη δεύτερη μέση τιμή (μ.τ. 3,58 και τ.α. 0,71) που εμφανίζεται στην κατηγορία φυσική αγωγή. Ενώ ακολουθούν οι κατηγορίες μαθηματικά (μ.τ. 3,48 και τ.α. 0,76) και κοινωνική και πολιτική αγωγή (μ.τ. 3,48 και τ.α. 0,71). Με μικρότερες μέσες τιμές παρατηρήθηκαν οι κατηγορίες κηπουρική (μ.τ. 3,39 και τ.α. 0,75) , γλώσσα (μ.τ. 3,03 και τ.α. 0,85) και μαθηματικά (μ.τ. 2,67 και τ.α. 0,69).

Πίνακας 1: Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις στον θεματικό άξονα για το κατά πόσο τα διδακτικά προγράμματα και τα εργαστήρια ΕΕΕΕΚ επιτυγχάνουν την κοινωνική ένταξη των παιδιών (1=καθόλου, 2=λίγο , 3=αρκετά , 4=πολύ και 5=πάρα πολύ)

	N	Ελάχιστη τιμή	Μέγιστη τιμή	Μέση τιμή (μ.τ.)	Τυπική απόκλιση (τ.α.)
Γλώσσα	33	2	5	3,03	0,85
Κοινωνική και πολιτική αγωγή	33	2	5	3,48	0,76
Μαθηματικά	33	2	5	2,67	0,69
Πληροφορική	33	2	5	3,48	0,87
Φυσική αγωγή	33	2	5	3,58	0,71
Αυτόνομη διαβίωση	33	3	5	4,55	0,62
Κηπουρική	33	2	5	3,39	0,75

2. Σε ποιο βαθμό τα διδακτικά προγράμματα του ΕΕΕΕΚ και τα εργαστήρια ενισχύουν την κατάκτηση των παρακάτω στόχων από τους μαθητές

Η μεγαλύτερη μέση τιμή (μ.τ. 3,55 και τ.α. 0,71) εμφανίζεται στην απόκτηση δεξιοτήτων επικοινωνίας. Ακολούθησε η κατάκτηση συγκεκριμένων δεξιοτήτων (μ.τ. 3,3 και τ.α. 0,53) ,ότι μαθαίνουν να εκφράζουν τα συναισθήματά τους (μ.τ. 3,06 και τ.α. 0,75) και ότι κοινωνικοποιούνται (μ.τ. 2,94 και τ.α. 0,7). Με μικρότερες μέσες τιμές παρατηρήθηκαν οι απαντήσεις ότι μαθαίνουν να αυτενεργούν και να ζουν αυτόνομα (μ.τ. 2,81 και τ.α. 0,77), μαθαίνουν ένα επάγγελμα (μ.τ. 2,7 και τ.α. 0,73),

μαθαίνουν τα δικαιώματα τους (μ.τ. 2,64 και τ.α. 0,82) και τέλος ότι προετοιμάζονται να αντιμετωπίσουν τη ζωή (μ.τ. 2,58 και τ.α. 0,5)

Παρατηρήσαμε ότι η μεγαλύτερη μέση τιμή συναντάται στο ότι αποκτούν δεξιότητες επικοινωνίας.

Πίνακας 2 : Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις στον θεματικό άξονα για το κατά πόσο τα διδακτικά προγράμματα του ΕΕΕΕΚ ενισχύουν την κατάκτηση των παρακάτω στόχων από τους μαθητές (1=καθόλου, 2=λίγο , 3=αρκετά , 4=πολύ και 5=πάρα πολύ)

	N	Ελάχιστη τιμή	Μέγιστη τιμή	Μέση τιμή (μ.τ.)	Τυπική απόκλιση (τ.α.)
<i>Μαθαίνουν τα δικαιώματα τους</i>	33	1	4	2,64	0,82
<i>Μαθαίνουν ένα επάγγελμα</i>	33	1	4	2,7	0,73
<i>Προετοιμάζονται να αντιμετωπίσουν τη ζωή</i>	33	2	3	2,58	0,5
<i>Κοινωνικοποιούνται</i>	33	2	4	2,94	0,7
<i>Αποκτούν δεξιότητες επικοινωνίας</i>	33	2	5	3,55	0,71
<i>Μαθαίνουν να εκφράζουν τα συναισθήματα τους</i>	33	2	5	3,06	0,75
<i>Κατακτούν συγκεκριμένες δεξιότητες</i>	33	2	4	3,3	0,53
<i>Μαθαίνουν να αυτενεργούν και να ζουν αυτόνομα</i>	33	2	5	2,81	0,77

ΑΞΟΝΑΣ 2. 1. Σε ποιο βαθμό τα εκπαιδευτικά προγράμματα και τα εργαστήρια στην Ε.Ε.Ε.ΕΚ., επιτυγχάνουν τους εκπαιδευτικούς τους στόχους για την κοινωνική ένταξη; Στη θεματική ενότητα σχετικά με το εάν τα προγράμματα σπουδών των ΕΕΕΕΚ επιτυγχάνουν τους εκπαιδευτικούς τους στόχους για την κοινωνική ένταξη, παρατηρήσαμε ότι η μέση τιμή των απαντήσεων που λάβαμε ήταν 2,67 η οποία δείχνει μια ουδέτερη προς αρνητική στάση των εκπαιδευτικών για το κατά πόσο επιτυγχάνονται οι στόχοι κοινωνικής ενσωμάτωσης μέσω προγραμμάτων του ΕΕΕΕΚ.

2. Σε ποιο βαθμό οι παρακάτω στρατηγικές βοηθούν την επίτευξη της κοινωνικής ένταξης των μαθητών του ΕΕΕΕΚ;

Η μεγαλύτερη μέση τιμή (μ.τ. 3,91 και τ.α. 0,72) εμφανίζεται στην στρατηγική ευαισθητοποίηση της κοινωνίας μέσα από σχολικές εκδηλώσεις. Ακολούθησαν η στρατηγική εκδηλώσεις ευαισθητοποίησης φορέων και τοπικής κοινωνίας (μ.τ. 3,76 και τ.α. 0,71), ανάπτυξη πρωτοβουλιών εθελοντισμού στο χώρο του σχολείου (μ.τ. 3,58 και τ.α. 0,66) και ενημέρωση των γονέων των παιδιών (μ.τ. 2,45 και τ.α. 0,79). Με μικρότερες μέσες τιμές παρατηρήθηκαν οι στρατηγικές Οργάνωση κοινών πολιτιστικών εκδηλώσεων με σχολεία γενικής εκπαίδευσης (μ.τ. 3,27 και τ.α. 0,76) και συστηματική συνεργασία με σχολεία γενικής εκπαίδευσης (μ.τ. 3,21 και τ.α. 1,02).

Εδώ παρατηρούμε ότι οι διαφορές στις μέσες τιμές είναι αρκετά μικρές και μπορούμε να υποπτευθούμε ότι οι εκπαιδευτικοί θεωρούν τις 6 στρατηγικές σχεδόν ίδιας σημασίας για την κοινωνική ένταξη των μαθητών του ΕΕΕΕΚ.

Πίνακας 3: Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις στον θεματικό άξονα για το κατά πόσο κάποιες στρατηγικές βοηθούν την επίτευξη της κοινωνικής ένταξης των μαθητών του ΕΕΕΕΚ (1=καθόλου, 2=λίγο, 3=αρκετά, 4=πολύ και 5=πάρα πολύ)

	N	Ελάχιστη τιμή	Μέγιστη τιμή	Μέση τιμή (μ.τ.)	Τυπική απόκλιση (τ.α.)
Ευαισθητοποίηση κοινωνίας μέσα από σχολικές εκδηλώσεις	33	3	5	3,91	0,72
Συστηματική συνεργασία με σχολεία γενικής εκπαίδευσης	33	2	5	3,21	1,02
Οργάνωση κοινών πολιτιστικών εκδηλώσεων με σχολεία γενικής εκπαίδευσης	33	2	5	3,27	0,76
Ανάπτυξη πρωτοβουλιών εθελοντισμού στο χώρο του σχολείου	33	2	5	3,58	0,66
Ενημέρωση των γονέων των παιδιών	33	2	5	3,45	0,79
Εκδηλώσεις ευαισθητοποίησης φορέων και τοπικής κοινωνίας	33	3	5	3,76	0,71

ΑΞΟΝΑΣ 3. 1. Σε πιο βαθμό οι παρακάτω παράγοντες εμποδίζουν την προσπάθεια για εκπαίδευση και κοινωνική ένταξη των μαθητών;

Η μεγαλύτερη μέση τιμή (μ.τ. 4,42 και τ.α. 0,71) εμφανίζεται στον παράγοντα έλλειψη βασικών ειδικοτήτων και βοηθητικού προσωπικού. Ενώ ακολουθεί ο παράγοντας έλλειψη οικονομικών πόρων (μ.τ. 4,39 και τ.α. 0,67), έλλειψη κατάλληλων χώρων (μ.τ. 4,39 και τ.α. 0,66) και ο παράγοντας έλλειψη επιμόρφωσης εκπαιδευτικών (μ.τ. 4,36 και τ.α. 0,6). Ακολουθούν οι παράγοντες ανεπάρκεια υλικοτεχνικών υποδομών (μ.τ. 4,27 και τ.α. 0,63) και η σοβαρότητα ειδικών αναγκών μαθητών (μ.τ. 4,21 και τ.α. 0,6). Με μικρότερες μέσες τιμές παρατηρήθηκαν οι παράγοντες συνεργασία με γονείς (μ.τ. 3,88 και τ.α. 0,82), μεταφορά μαθητών (μ.τ. 3,73 και τ.α. 0,67) και τέλος συνεργασία μεταξύ των ειδικοτήτων ΕΕΕΕΚ (μ.τ. 3,24 και τ.α. 0,71).

Πίνακας 4: Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις στον θεματικό άξονα για το κατά πόσο κάποιοι παράγοντες εμποδίζουν την προσπάθεια για εκπαίδευση και κοινωνική ένταξη των μαθητών του ΕΕΕΕΚ (1=καθόλου, 2=λίγο, 3=αρκετά, 4=πολύ και 5=πάρα πολύ)

	N	Ελάχιστη τιμή	Μέγιστη τιμή	Μέση τιμή (μ.τ.)	Τυπική απόκλιση (τ.α.)
Μεταφορά μαθητών	33	3	5	3,73	0,67
Έλλειψη οικονομικών πόρων	33	3	5	4,39	0,56
Συνεργασία με γονείς	33	2	5	3,88	0,82

Συνεργασία μεταξύ των ειδικοτήτων ΕΕΕΕΚ	33	2	5	3,24	0,71
Ανεπάρκεια υλικοτεχνικών υποδομών	33	3	5	4,27	0,63
Έλλειψη βασικών ειδικοτήτων και βοηθητικού προσωπικού	33	3	5	4,42	0,71
Έλλειψη επιμόρφωσης εκπαιδευτικών	33	3	5	4,36	0,6
Σοβαρότητα ειδικών αναγκών μαθητών	33	3	5	4,21	0,6
Έλλειψη κατάλληλων χώρων	33	3	5	4,39	0,66

2.Εάν μπορούσατε να αλλάξετε κάποια πράγματα στα ΕΕΕΕΚ ποια θα ήταν αυτά;
 Με την ανοιχτή ερώτηση ζητήσαμε από τους εκπαιδευτικούς να προτείνουν, εάν μπορούσαν να αλλάξουν κάτι στα ΕΕΕΕΚ ποια θα ήταν αυτά, αλλά δυστυχώς οι ελεύθερες απαντήσεις που καταγράφηκαν ήταν ελάχιστες και σύντομες σε ότι αφορά στο περιεχόμενο.
 «Να ενθαρρύνει ακόμη περισσότερο την κοινωνικοποίηση και την ένταξη των μαθητών στην κοινωνία και να τους εξειδικεύει σε επαγγέλματα χειρωνακτικής εργασίας που τους αρμόζουν, ανάλογα με τη δυσκολία τους.»
 «Θα ήθελα να δω περισσότερα γεγονότα και επισκέψεις εκτός του σχολείου που θα βοηθήσουν στην κοινωνική ενσωμάτωση των παιδιών.»
 «Να αλλάξουν οι εγκαταστάσεις.»
 «Πιο εξειδικευμένο και έμπειρο προσωπικό.»
 «Στελέχωση του Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. με εκπαιδευτικό και ειδικό εκπαιδευτικό προσωπικό και όχι αντικατάστασή τους από έτος σε χρόνο.»
 «Θεωρώ απαραίτητη τη συνεχή κατάρτιση του προσωπικού στην ειδική εκπαίδευση».
 «Κτίρια - εξοπλισμός - πρόσληψη μόνιμου προσωπικού.»
 «Περισσότερη δέσμευση στα εργαστήρια από τα μαθήματα, ώστε να καταστεί δυνατή η ανάδειξη των δεξιοτήτων των παιδιών για το μελλοντικό τους επάγγελμα.»
 Ο αριθμός των απαντήσεων μπορεί να είναι μικρός, αλλά οι απαντήσεις είναι σχετικές, καθώς τις θεωρούμε σημαντικές και τις σχολιάζουμε στα συμπεράσματα.

Συμπεράσματα

Οι ιδιαιτερότητες των ατόμων με αναπηρίες, ιδιαίτερα τα δικαιώματά τους που απορρέουν από τις πολλαπλές ανάγκες τους και με βάση αυτά, η στάση της κοινωνίας απέναντί τους, απαιτούν μια διεπιστημονική προσέγγιση στο όλο θέμα και απαιτούν συγκεκριμένες ενέργειες πέραν εκείνων που αφορούν το υπόλοιπο φοιτητικό πληθυσμό.

Το ΕΕΕΕΚ, μέσα από τα εκπαιδευτικά προγράμματα που διέπονται από μια ολιστική προσέγγιση σε όλες τις πτυχές της ζωής του μαθητή, επιδιώκει να βοηθήσει τους σημερινούς φοιτητές και τους ενεργούς πολίτες του αύριο να κερδίσουν στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό την αυτονομία τους, ανακτώντας την αξιοπρέπεια που αξίζουν και να ενταχθούν στην κοινωνία.

Από τα προαναφερθέντα, είναι κατανοητό ότι απαιτείται ειδική μεταχείριση εκ μέρους όλων των εμπλεκόμενων, που εργάζονται στην ειδική εκπαίδευση, οι οποίοι πρέπει να εκπαιδεύονται για να βοηθήσουν στον προγραμματισμό του

επαγγελματικού προσανατολισμού των μαθητών και της διεπαφής της ευρύτερης κοινωνίας με τη σχολική κοινότητα. (Σούλης, 2002 σελ.241)

- Η πρώτη ερευνητική ερώτηση αφορούσε τις απόψεις του διδακτικού προσωπικού του Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. σχετικά με το αν τα εκπαιδευτικά προγράμματα και τα εργαστήρια του Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. πετυχαίνουν τους στόχους τους για την κοινωνική ένταξη των παιδιών.

Ένα από τα βασικά συμπεράσματα αυτής της μελέτης είναι ότι στα περισσότερα εκπαιδευτικά προγράμματα και εργαστήρια η άποψη των εκπαιδευτικών ήταν από ουδέτερη έως πολύ θετική (μέσες τιμές κυμαινόμενες από 3.03 έως 4.55), ενώ μόνο σε ένα πρόγραμμα σπουδών υπήρξε μάλλον αρνητική στάση (μαθηματικά, με μέση τιμή 2,67).

Παρατηρήσαμε επίσης ότι ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα σπουδών (αυτόνομη διαβίωση με μέση τιμή 4.55) είχε μεγαλύτερη σημασία σε σχέση με άλλα προγράμματα και μπορούμε να πούμε ότι οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι το πρόγραμμα μπορεί να επιτύχει καλύτερα την κοινωνική ένταξη των μαθητών σε αντίθεση με τα άλλα εκπαιδευτικά προγράμματα.

- Η δεύτερη ερευνητική ερώτηση αφορούσε τις απόψεις του διδακτικού προσωπικού του Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. σχετικά με το κατά πόσο τα προγράμματα διδασκαλίας, τα εργαστήρια και οι στρατηγικές που εφαρμόζονται στο Ε.Ε.Ε.Ε.Κ., συμβάλλουν στην κοινωνική ένταξη των παιδιών.

Από τα αποτελέσματα είναι προφανές ότι τα προγράμματα σπουδών και τα εργαστήρια που εφαρμόστηκαν στο Ε.Ε.Ε.Ε.Κ δεν βοηθούν την κοινωνική ένταξη των παιδιών (Πίνακας 4), αφού η στάση των εκπαιδευτικών ήταν ουδέτερη προς αρνητική.

Ένα από τα πιο χρήσιμα αποτελέσματα που προέκυψαν από την ανάλυση των απαντήσεων είναι ότι οι στρατηγικές που εφαρμόζονται στο Ε.Ε.Ε.Ε.Κ., ευνοούν επαρκώς την κοινωνική ένταξη των φοιτητών, αφού παρατηρήσαμε μια θετική στάση των εκπαιδευτικών απέναντί τους (μέσες τιμές από 3,21 έως 3,91). Επίσης, προέκυψε ότι δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των στρατηγικών.

Βασικά μπορούμε να πούμε ότι οι καθηγητές τις θεωρούν ισοδύναμες όσον αφορά το ρόλο τους και τη σημασία τους για την ένταξη των μαθητών.

- Η τρίτη ερευνητική ερώτηση αφορούσε τις απόψεις του διδακτικού προσωπικού του Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. σχετικά με τους παράγοντες που εμποδίζουν την κοινωνική ένταξη των μαθητών.

Από τη μελέτη των απαντήσεων των δασκάλων στην τελευταία ανοικτή ερώτηση σχετικά με τα πράγματα που θα άλλαζαν αν μπορούσαν οι ερωτηθέντες, θα μπορούσαν να συναχθούν τα ακόλουθα συγκεντρωτικά συμπεράσματα. Έχει βρεθεί έντονο ενδιαφέρον από μέρους των εκπαιδευτικών, να έχουν συνεχή κατάρτιση ώστε να παρακολουθούν τις εξελίξεις στην ειδική εκπαίδευση και να ενημερώνουν τις γνώσεις τους για να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των μαθητών τους.

Εξίσου σημαντική είναι η ύπαρξη μεγαλύτερης συμμετοχής στα εργαστήρια σε σύγκριση με τα μαθήματα ώστε να καταστεί δυνατή η ανάδειξη των δεξιοτήτων των παιδιών για την μελλοντική τους επαγγελματική συμμετοχή καθώς και ο προγραμματισμός περισσότερων εκδηλώσεων και επισκέψεων εκτός του σχολείου για την προώθηση της κοινωνικοποίησης τους.

Η στελέχωση των σχολείων με μόνιμους εκπαιδευτικούς και ειδικό εκπαιδευτικό προσωπικό με εξειδίκευση και εμπειρία που δεν μετακινείται και αλλάζει σχολεία από έτος σε έτος, καθώς και η δημιουργία κατάλληλων χώρων για το Ε.Ε.Ε.Ε.Κ., μαζί με την εγκατάσταση της υλικοτεχνικής υποδομής που απαιτείται, είναι σημαντικά ζητήματα όπως θεωρούν οι ερωτηθέντες,

Σχολιάζοντας τα συμπεράσματα, πιστεύουμε ότι αποτελούν ισχυρή ένδειξη ότι υπάρχουν παράγοντες που δημιουργούν προβλήματα και λειτουργούν ως εμπόδια στην κοινωνική ένταξη των σπουδαστών.

Βιβλιογραφία

1. Bird, M., et. al. (1999). *Εκπαιδευτική έρευνα στην πράξη*. Πάτρα: Ε.Α.Π.
2. Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2008). *Μεθοδολογία της εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο
3. Δανάσσης – Αφεντάκης, Α. Κ., (1992), «Επαγωγή». *Εκπαιδευτική και Ψυχολογική εγκυκλοπαίδεια*. τ. Α. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
4. Europedia (2007) «Δράση για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ε.Ε.». www.europedia.eu
5. Ζερβός, Γ. (2004). Επαγγελματική καθοδήγηση και επαγγελματική κατάρτιση για Α.Μ.Ε.Α. στην Ελλάδα. Κατάσταση και προοπτικές. Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Πάτρας, Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα: Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση
6. Ζώνιου – Σιδέρη, Α. (1998). *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους. Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της ένταξης*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
7. Ζώνιου – Σιδέρη, Α. (2000). *Άτομα με ειδικές ανάγκες και η ένταξή τους*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
8. Καζαντζίδου, Π. (2010). Στάσεις και απόψεις γονέων και εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για το ρόλο της ενταξιακής αγωγής στην ανάπτυξη των κοινωνικών και επικοινωνιακών δεξιοτήτων των μαθητών. Αδημοσίευτη μεταπτυχιακή εργασία. Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο Αθηνών: Αθήνα.
9. Λαδοπούλου, Ε. Εκπαιδευτικοί, γονείς και παιδιά με ειδικές ανάγκες: προς μια νέα κατεύθυνση συνεργασίας και αμοιβαιότητας. <http://users.sch.gr/stefanski/amea/ladopoulos.pdf>
10. Μιλτσακάκη, Χ. (2007). Ο ρόλος του καθηγητή Οικιακής Οικονομίας στην εκπαίδευση μαθητών με ιδιαίτερες ανάγκες στα Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ε.Ε.Ε.Ε.Κ.). Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο και το Τμήμα Οικιακής Οικονομίας. Αθήνα.
11. Νόμος 3699/2008. «Ειδική Αγωγή & Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες» Αθήνα ΦΕΚ 199/Α'/2.10.2008.
12. Landsheere de, G. (1996). *Η Εμπειρική Έρευνα στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Δαρδανός
13. Oliver, M. (2009). *Αναπηρία και πολιτική*. Αθήνα: Επίκεντρο
14. Πανελλαδικός Σύνδεσμος Παραπληγικών και κινητικά Ανάπηρων. ΠΑ.ΣΥ.ΠΚΑ..(2007). Παιδί με αναπηρίες. www.pasipka.gr
15. Robson, C. (2008). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου*. Αθήνα: Gutenberg
16. Σούλης, Σ. (2002). *Παιδαγωγική της ένταξης. Από το σχολείο του διαχωρισμού σε ένα σχολείο για όλους*. Τόμος Α'. Αθήνα: Τυπωθήτω
17. Στασινός, Δ. Π. (2001). *Η ειδική αγωγή στην Ελλάδα*. Αθήνα: Gutenberg.
18. Υπουργείο Εκπαίδευσης, (2004). Βενέτα Λαμπροπούλου. Αθήνα (<http://eeek.thesp.sch.gr/index.files/Page438.htm>)
19. Φίλιας, Β. (1977). *Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών*. Αθήνα: Gutenberg
20. Φραγκούλη, Α. & Παπαδοπούλου, Ε. (2011). Το εργασιακό άγχος των εκπαιδευτικών ειδικής αγωγής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, οι παράγοντες που το προκαλούν και ο ρόλος των Σχολικών Συμβούλων Ειδικής Αγωγής. <http://schoolpress.sch.gr/eperiodiko/files/2015/04/%CE%A0%CE%A1%CE%91%CE%9A%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%91-%CE%A3%CE%A5%CE%9D%CE%95%CE%94%CE%A1%CE%99%CE%9F%CE>

[%A5-%CE%91%CE%98%CE%97%CE%9D%CE%91%CE%A3-2.pdf](#) Συνέδριο Μυτιλήνης: Έρευνα, Εκπαιδευτική Πολιτική και Πρακτική στην Ειδική Αγωγή.

21..Χαρούπιας, Α. Υπουργείο Εκπαίδευσης. Ειδική εκπαιδευτική υποστήριξη για την ένταξη μαθητών με ειδικές ανάγκες ή ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

http://imm.demokritos.gr/epeaek/library_attach/20041261621220.charoupiaspart_2-1.pdf

22. Χρυσάφη Γκίγκη, Π. (2006). Εργαστήρια ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης κατάρτισης και κοινωνικός αποκλεισμός των παιδιών με ειδικές ανάγκες. Το παράδειγμα του ΕΕΕΕΚ Γιαννιτσών. Θεσσαλονίκη

23. Ψαθάς, Δ. (2009). *Κοινωνική επανένταξη, υποστήριξη ατόμων με ειδικές ανάγκες*. www.inarcadia.gr